

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Мария Димитрова Стойчева

катедра „Европеистика“, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

(Научна специалност: Политология 3.3. Политически науки/ Изследвания на ЕС)

за научните трудове и преподавателската дейност на

доц. д-р Румяна Коларова, катедра „Политология“

представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 3.3 „Политически науки“, обявен от Софийски университет „Св. Климент Охридски“, за нуждите на Катедра „Политология“ в ДВ, бр. 81 от 15.10.2019 г.

1. Изпълнение на изискванията за заемане на академичната длъжност

По обявения конкурс има единствен кандидат и са представени професионална автобиография, една монография - публикувана книга, списък на всички публикации, както и списък на научните трудове, представени за участие в конкурса, справка за цитиранията, справка за минималните национални изисквания за придобиване на академичната длъжност „професор“, и останалите документи за участие в конкурса, удостоверяващи образование, научна степен, преподавателски стаж и други. Представен е и списък на публикации, конференции, проекти и научни ръководства, генериран от системата „Авторите“ съгласно допълнителните изисквания на Софийския университет. Подадените документи за участие в конкурса са основание за оценката ми за съответствието на публикациите и професионалните дейности с минималните национални изисквания съгласно изменение на Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България, от бр. 15 на ДВ от 19.02.2019 г., и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ, приет с решение на Академичния съвет на 31 октомври 2018 г., изменен и допълнен с решения на Академичния съвет от 25 септември 2019 г., 30 октомври 2019 г., 29 януари 2020 г. и от 26 февруари 2020 г. Представените документи са изчерпателни и дават необходимата многостранна информация за формиране на оценката

ми като член на научното жури, утвърдено със Заповед на Ректора на Софийския университет № РД 38-701 от 11.12.2019 г. и автор на рецензия.

Основавам се също и на личните си впечатления от кандидата като ръководител на Катедрата по политология в периода между 2013 - 2019 година и като колеги във Философския факултет на Софийския университет "Св. Климент Охридски". Доц. Коларова е активен член на Катедра по европеистика, основен преподавател в бакалавърската програма и ръководител на една от магистърските програми към специалност "Европеистика" от 2003 година. Като ръководител на друга магистърска програма към същата катедра и неин член имам преки впечатления и значителна история на съвместна колегиална работа с доц. Коларова, което ми дава основа за по-цялостна оценка за преподавателската ѝ и академична дейност.

След внимателно и подробно запознаване с представените материали от доц. Румяна Коларова за участие в конкурса за академичната длъжност "професор" мога да заявя, че те отговарят на изискванията за заемане на длъжността на СУ "Св. Климент Охридски" и са достатъчно подробно и прецизно организирани. Доц. Румяна Коларова отговаря на основните изисквания за заемане на длъжността "професор". Тя е доктор на политическите науки с решение на Висшата атестационна комисия от 10.01.1991 г. и заема научното звание "доцент" по научната специалност 05.11.02 - Политология от 10.02.2010 г. За участие в конкурса е предоставен монографичен труд със заглавие "Демократични институции в България. Сравнителен анализ (1991 - 2019)", публикуван от Университетско издателство "Св. Климент Охридски"¹. Представените 14 публикации за участие в конкурса са след заемането на научното звание "доцент". Те включват една авторова статия и няколко обособени части от експертни оценки. Повечето останали публикации са в съавторство - глава от сборник статии на Оксфорд Юнивърсити Прес и серия от статии от 2010 година в European Journal of Political Research. Political Data Yearbook в съавторство с Мария Спирова. Представените публикации потвърждават съответствието с минималните изисквания за заемане на академичната длъжност "професор" по показател Г. Данните, предоставени в справката за цитиранията, потвърждават покриване на изискванията и по показател Д11 и Д12 с добре документирани цитирания на една статия на Румяна Коларова. В допълнение съответствието с този показател е документирано от Уверението на отдел "Библиотечно-информационно обслужване" на Университетска библиотека при Софийския университет "Св. Климент Охридски".

Румяна Коларова има натрупан значителен опит в преподавателската работа в катедра "Политология" и "Европеистика" и има необходимата академична заетост в Софийския университет. Тя преподава основни задължителни курсове в специалност „Политология“,

¹ Монографията е била под печат при подаването на документите за участие в конкурса, удостоверено от Издателството в служебна бележка, и ми бе предоставена като публикувана книга на първото заседание на научното жури. Текстът на монографията е включен в комплекта от подадени документи.

„Европеистика“ и „Публична администрация“ във Философски факултет, както и задължителни курсове в други два факултета на Софийския университет – Факултет по класически и нови филологии и Факултет по журналистика и масови комуникации. Част от курсовете ѝ са на английски език. Румяна Коларова има значителен опит в работата и обучението на докторанти. Трябва да отбележим, че нейните докторанти винаги защитават в срок като от 12 докторанти, на които е била и е научен ръководител, четири от които продължават обучението си в момента, само един не е защитил в срок.

Румяна Коларова е утвърден академичен изследовател в своята област и е много добре позната и ценена в академична среда на Софийския университет, другите университети и научни институти в България и има ясна разпознаваемост като български политолог в международен и европейски контекст. Тя е Председател на Българската асоциация на политически науки от 2017 година, като от 2013 година е член на Управителния съвет на Асоциацията и заместник главен редактор на списанието на Асоциацията “Политически изследвания”. Има активна дейност и опит като ръководител и член на екипите на редица международни изследователски проект и научноизследователски проекти на Софийския университет “Св. Климент Охридски”.

2. Оценка на монографичния труд, предоставен за участие в конкурса за “професор” от Румяна Коларова

Доц. Коларова участва в конкурса с 14 публикации, които ясно демонстрират областта на основните ѝ научни интереси - политически науки и по-тясно с ясна концентрация върху сравнителната политология, което отговаря изцяло на професионалното направление 3.3. на обявения конкурс за нуждите на Философски факултет.

От представените трудове ще се спра на монографичния труд “Демократични институции в България. Сравнителен анализ (1991-2019)”, който има достатъчно отчетлива репрезентативна стойност за формиране на заключението ми относно присъждането на академичната длъжност. Монографичният труд е разделен на пет глави, без увод и заключение, три апендикса и литература, организирана към всяка от петте глави на книгата. Монографията представлява богато, изключително добре емпирично подкрепено изследване на динамиката на институционализацията на демокрацията в българския контекст с ясно определени времеви рамки и задълбочено вникване в контекста на политическия живот в страната. Особено достойнство на труда е последователната сравнителна перспектива на изследването на тази динамика с реалния ѝ анализ от гледна точка на основни отправни теории и подходи в изследването на политическите процеси и демократичния режим. Няма съмнение, че историческият подход и перспектива са водещи в анализа на политическите процеси, като с това се прави значителен принос към изследванията на т.нар. “преход”.

Авторката приема и ясно аргументира необходимостта и обоснования си избор да приложи последователно в този анализ институционален подход с ясен коментар за аналитичния му потенциал в “българския случай”. Книгата демонстрира ясно в този смисъл познаването на спецификата на използването на други подходи в изследването на т.нар. преходи към демокрация и богатия корпус от трудове и изследвания, които представляват техен научен продукт. От тази гледна точка, се въвежда и друга сравнителна перспектива, отнасяща се до приложимостта и евристичната ценност на други изследователски подходи. Тази перспектива е реализирана последователно с внимание и референция към основни принципи и измерения на другите изследователски подходи, в най-голяма степен към социологическия анализ на нагласите и ролите и извеждането на преден план на тезата за политическата култура. Спецификата на разглеждането на политическите институции в настоящото изследване е разграничено аргументирано от анализа им в контекста на приложението на други подходи, които поставят в център на академичния интерес уникалността и “сложната каузалност” на българския случай. Основната задача на книгата, дефинирана като

“картографирането на първите двадесет и осем години от функционирането на демократичните институции в България по начин, който да прави възможен сравнителния анализ между България и другите европейски демокрации” (с. 10)

е реализирана по логически ясен и ерудирано информиран начин. Съществено достойнство на книгата е успешно реализираната изследователска задача да съпостави картите на модели, класификации и концептуални рамки на изследователския поглед към динамиката на институционализирането на българските институции и тези на водещи изследвания на институционализацията на демократичните институции в европейски и глобален аспект. Тази задача е подплатена от значителен емпиричен материал и “дълги редове от данни”, обхващащи всички институции в изключителна степен на изчерпателност и в съотносимост към данни за демократичните институции в общия европейски контекст, както и в съотносимост към различни регионални европейски контексти.

Първа глава на книгата представя рамката на изследването като определя отправната точка и времевите параметри на анализа, избора на теоретичен модел и определянето на българския случай като казус. Основният акцент е върху разграничението между трансформация на авторитарния режим и начална фаза на конституиране на демократизацията и необходимостта за определяне на началната точка на анализа във времеви контекст, което обосновава приложението на концептуалната рамка на изследването, свързана с институционализация на демокрацията към релевантен контекст в историческа перспектива и обосноваността на приложимостта на понятията на анализ на демократичните институции. Авторката се основава на аналитичния модел на Пшеворски и на концептуалната му карта като аналитичен инструмент за извеждането на концептуални различия и организиране на идеите на изследването. В модела на Пшеворски понятието

“преход” има стеснен обхват като процес на промяна, включен в понятието “договорен преход”, което отнася ясно модела му към теориите на демокрацията. Задачата е определянето на началната фаза на “институционализирането на неопределеността” като *differentia specifica* на всяко демократично политическо взаимодействие. Изборът на теоретичен модел се ориентира от въпроси, ключови за сравнителната политология като моделите на държавно управление, ролята и значението на конституциите и в този контекст сравнението на институционалните уредби. Приетият обяснителен модел се дефинира ясно като институционален с проследяване на еволюцията на институционалния анализ в отговор на въпроса “имат ли значение институциите?” (с. 17) и е допълнен с приложение в изследването на модела на Лайпхарт, предлагащ радикална алтернатива на теорията на политическата система на Алмънд и Истън. В първа глава ясно се определя и гледната точка към българския случай и разликата при включването му като казус в други сравнителни изследвания. Предлага се анализ на динамиката на институциите в достатъчно дълъг период от време с осигуряване на доказателствен материал от прецизно подготвени и организирани данни в поредица от таблици² по ключови параметри на функционирането на институциите и промените в институционалния контекст, които демонстрират собствената логика на тази динамика.

Не всички институционални промени могат да бъдат обяснени с ролята на обстоятелствата и личностите в политиката и именно затова това институционалният анализ е нужен, а правилата, процедурите и натрупаните прецеденти (практика) имат самостоятелно значение. (с. 19)

Втора глава представя партийната система в България и моделите на междупартийна конкуренция посредством проблематизирането на въпроса за институционализацията партийната система като “процес, чрез който процедурите и организациите придобиват значимост и стабилност” и прилагането на дефиницията на Майнуаринг и неговата типология на партийните системи в новите демокрации (допълнена с аспекти на модела на Мейър и индикаторите на Касал-Бертоа). Анализът от втора глава се ръководи и от качествените трансформации, през които преминава партийната система, които “Карасимеонов определя като първа, втора и трета партийна система”.

Като използваме тази периодизация и анализираме именно качествените промени в модела на междупартийна конкуренция в България, може да се зададе въпроса, дали има тенденция на стабилизация в две основни измерения - политическото противопоставяне между партиите и стратегическото коалиране между тях. (с. 27)

Главата предлага важна теоретична дискусия относно основни аспекти на дефинирането на ключови понятия и използването на таксономии и класификации. Това е

² Книгата значително би спечелила, ако съдържаше списък с таблиците и фигурите.

утвърден подход в изследването, което очертава неговия значителен теоретичен и терминологичен принос, например в измеренията на стратегическото партийно противопоставяне, типове кливиджи и тяхната устойчивост. Прегледът на устойчивите кливиджи в българската партийна система (ляво-дясно, социално-икономическия, териториалния) разгръща също интересен и теоретично информиран анализ на историческия контекст, който нюансира обстоятелства и личностни качества на политици при водещата роля на институциите в обяснителната парадигма на изследването. Институционализацията на партийната система се представя и в анализа на стратегиите на коалиране, на моделите на политически представителство и четирите периода на институционализиране в българската партийна система като тестване на успешни модели на партийно коалиране. Последователно се прилага и подхода основните характеристики на българската партийна система и процесите на институционализация да се оценяват и чрез сравнение с партийните системи в другите европейски демокрации (с. 59). Изводите от анализа на институционализацията на партийната система въвежда и модуса на представянето на “характеристиките на инцидент, при който вместо многопартийната система в България се установява двупартийна система”, от една страна, и от друга, ключовото значение на изборите от 2001 година, на които антикартелна партия (НДСВ) с изключително харизматичен лидер успява да деинституционализира инцидентно възникналия двупартиен модел” (с. 64).

Трета глава разглежда правителството като продължение на основния фокус на изследването върху институционализацията на изпълнителната власт. Стилът на развитие на изследването следва същата логика като ясно се обосновава и ситуира избраният подход и обосновано се въвежда основната терминология в конструирането на концептуалната му рамка и набора от променливи, които трябва да бъдат отчетени при институционалния анализ на изпълнителната власт.

Както посочва Блондел, този списък от “различия” между кабинетите в отделните държави може да бъде разширяван до безкрайност. Затова действа правилото, че всеки един изследовател трябва да направи своя избор от променливи, с оглед на които да анализира изпълнителната власт; засега опитите за изчерпателен анализ са по-скоро объркващи и безрезултатни. (с. 67)

Теоретичната рамка на сравнителния анализ на кабинетните управления и измеренията на функциониращите кабинети на Блондел се допълва от операционализацията на дефинициите на типовете коалиционна политика от теорията на игрите на Стром и Мюлер като се акцентира върху въпроса доколко тези теоретични модели могат да се използват при анализ на правителствата в европейските пост-комунистически държави. Отбелязва се необходимостта да се акцентира върху ендогенните фактори, определящи модела на кабинетно управление с въвеждането на понятието “жизнен цикъл”, което извежда тезата за собствената автономна динамика на функционирането на кабинетите, “без с това да се

омаловажава определящото влияние на партиите и парламента” (с. 74). В анализа на жизнения цикъл на парламентарно избраните правителства внимание заслужава 3.2.1. Преговори за съставяне на кабинета с представяне на времевите рамки за формирането им, релевантните субекти, участващи в преговорите, и кръговете на договаряне. Анализът в трета глава се основава на няколко важни разграничения, като приноси моменти ясно се очертават изключването на служебните кабинети от системния сравнителен анализ на формирането от парламента кабинети, които играят “специфична роля в институционализирания в България модел на парламентарно управление - те намаляват електоралната цена, която управлявалото преди тях правителство плаща на предсрочните парламентарни избори” (с. 135). Същевременно важен акцент се поставя върху управленските програми и коалиционни споразумения като ключов елемент от жизнения цикъл на правителството. Важен извод от тази най-дълга глава от изследването е, че

България и Румъния са единствените демокрации, в които са били формирани и са управлявали всичките шест вида кабинети, при това в България, която отчита броя им, те са представени с относително равни дялове. (с. 129)

И в допълнение

На основата на тази база данни може лесно да се направи изводът, че в България няма преобладаващ модел на кабинетно управление, откъдето може да се заключи, че процесът на институционализация на модела на изпълнителната власт е в своята начална фаза. (с. 130)

Обоснован и аргументиран е изводът за институционализирането на

парламентарен, а не партиен модел на кабинетно управление, което означава, че парламентарното мнозинство, необходимо, за да се гарантира ефективната работа на кабинета не е еднопартийно и съответно не се контролира само чрез механизмите на партийната дисциплина и мобилизация. (с. 134)

Четвърта глава е посветена на институционализирането на законодателната власт, което е свързано със създаването на стабилни, предвидими и повтарящи се стратегии за постигането на двете основни функции на парламента - представителна и законодателна, както и налагането на процедури, които да гарантират ефективно взаимодействие с изпълнителната власт. Подобно на прилагания подход в другите глави на книгата, изясняването на концептуалната рамка е необходимо встъпление в представянето на двете институционални алтернативи на европейския парламентаризъм - парламента “арена” и “трансформирация” тип парламент и критериите за тяхното разграничаване. Реферират се наложени теоретични традиции (Нортън и Олсън) и дебати на мета ниво по темата. Главата въвежда четири измерения на проследяването на институционализацията на легислатурите -

партийност посредством анализ на парламентарните групи, тяхната обща динамика и фрагментацията им с три казуса на екстремна фрагментация, *представителност* като тук специално мога да отбележи данните и анализа на представителството на жените и демократизиращата роля на новите партии, *парламентарна автономност* с тенденцията за институционализация на постоянните комисии и предложението на индекс,

който ни дава възможност да сравним разглежданите девет Народни събрания с оглед на институционалната възможност да действат като трансформиращи, работещи парламенти (с. 173)

и *законодателен процес* с фокус върху ефективността на взаимния контрол и противодействие на база на представяне на честотата и анализ на случаите на налагане на президентско вето. Специално искам да отбележа анализа на ролята на Конституционния съд, без който “анализът на институционализацията на Народното събрание би бил непълен и необоснован” (с. 189). Всеки един от изследваните аспекти са подкрепени с периодизация, както и с фокусирани серии от данни, които не само информират използвания подход и достигането до обосновани изводи, но и създават широка основа и фундамент за последващи изследвания и за онагледяването на един общ поглед към процесите на институционализация, при който се избягва уповаването на историческа събитийност и прекалената контекстуализация.

Глава пета играе в определена степен ролята на заключение, тъй като цели да представи основни параметри на българския модел на демокрация, които могат да се изведат от “дългите редове от данни за всички институции” и от последователния анализ на институционализирането на партийната система, легислатурата и изпълнителната власт като основополагащи формата на институционализиране на демокрацията в българския контекст. Сърцевината на тази глава е оценката на степента на институционализация според модела на Лайпхарт и характеристиките на Коломер (Тсебелис). От гледна точка на сравнителната перспектива като водеща в изследването, тази глава представя оценка на институционалния модел на българската демокрация в терминологията и езика на сравнителните политологически изследвания, при която се визира исторически преходни и гранични състояния, степен на “хибридизация” на модела, съпроводена с институционална нестабилност и управленска неефективност. От перспективата на плурализма и мажоритарността в модела на Коломер (Тсебелис) се извежда баланса и динамиката на играчите в процеса на вземане на решения с акцент върху вето играчите и степента, в която те имат ролята да гарантират управленска ефективност и плуралистичност на моделите на управление. Главата завършва с много кратко и в някакъв смисъл неочаквано сбито заключение относно тенденцията на институционална промяна, нейните темпове, и потенциалното ѝ постигане на устойчиво състояние като стабилизирани модел на демокрация. Това съставлява моята единствена критична бележка към представената монография,

свързана с необходимостта по-обстойно и обосновано да се изведат в опит за конструиране на модел на институционализация съдържателните се изводи, обобщения и емпирично информирани анализи в останалите глави на монографията.

3. Основни критични бележки и препоръки

Освен критичната бележка и препоръка към последната глава на представената монография за участие в конкурса, не бих формулирала други допълнителни критични бележки и препоръки.

4. Заключение

След като се запознах обстойно и задълбочено с научните трудове, представени за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност “професор” и познавайки преподавателската дейност и значимото академично присъствие и авторитет на **доц. д-р Румяна Коларова**, изразявам убедено **положителното си заключение** за избора ѝ за “професор” по професионално направление 3.3. Политически науки (Сравнителна политология) във Философски факултет на Софийския университет “Св. Климент Охридски”.

10.03.2020 г.

Рецензент:

(проф. д-р Мария Стойчева)